

Марина Мацугіна,
студентка 4 курсу
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Н. М. Дяченко,**
кандидат філологічних наук, старший викладач.

АНТОНІМИ В ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ШИНКАРУКА

*У статті проаналізовано морфологічну класифікацію антонімів,
використаних у поетичних творах В. Шинкарука.*

«Антонімія в порівнянні з іншими семантичними категоріями, особливо з синонімією, вивчалась лінгвістами значно менше, хоч синтагматичні властивості антонімів завжди привертали увагу дослідників» [1, с. 28].

Теоретичні питання лексичної антонімії як семантичної універсалії на матеріалі різних мов (зокрема, російської, болгарської, англійської, німецької, французької) досліджували В. О. Іванова, Л. О. Новиков, О. В. Круківська, В. І. Круковський та ін.

Синонімічно-антонімічну парадигму вивчали такі дослідники: Л. О. Введенська, Д. Л. Докторович, Г. М. Лукіна.

Водночас антонімія різних лексико-граматичних розрядів слів (іменник, прикметник, дієслово) була предметом досліджень Н. А. Джафарової, О. І. Едельштейна, Л. Т. Корнєвої, М. Д. Лєсник, Л. Ю. Максимова, В. М. Морозової, Г. В. Сидоренко. Стилїстичний аспект лексем із протилежними значеннями аналізували Л. Т. Бабаханова, Я. І. Гельблу, М. С. Каплан, Є. М. Міллер, Н. Т. Мосашвілі, Н. В. Павлович, М. М. Халіков та ін. Антоніми в системі ідіостилю привертали увагу Г. В. Кондакова, Ю. М. Лотмана, Л. О. Матвієвської, Л. І. Тимофєєва та ін.

Дослідження А. І. Альохіної, А. М. Емірової, Л. Т. Зиміної, С. І. Ройзензона, М. І. Сидоренка, Т. О. Тонконогової присвячені фразеологічним антонімам.

У 60-х роках ХХ століття активізувався етнолінгвістичний аспект вивчення опозицій, пов'язаний із формуванням структурної семіотики (В. В. Іванова та В. М. Топорова). У наукових студіях учених, зокрема М. І. Толстого, Н. Д. Арутюнової, Т. В. Булігіної, О. Д. Шмельова та інших, відображено сучасний стан вивчення названого лексико-семантичного явища. Лексикографічний аспект

антонімії опрацьовували Л. О. Введенська, М. П. Колесников, В. Н. Комісаров, М. Р. Львов, В. П. Тимофєєв.

В українській лінгвістиці загальнотеоретичні проблеми антонімії розглянуто водночас із дослідженням лексики (Л. А. Лисиченко, Л. С. Паламарчук, В. М. Русанівський та ін.) або стилістики (А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, Л. І. Мацько та ін.). Окремим питанням лексико-семантичних відношень антонімії присвячено наукові розвідки В. А. Василенко, Н. В. Векуа, С. Є. Доломана, Н. В. Журавель, С. Я. Єрмоленко, В. С. Калашника, В. І. Кононенка, М. П. Кочергана, Л. О. Пустовіт, Л. О. Ставицької, В. А. Суковатої, О. О. Тараненка, В. Д. Ужченка, Т. О. Федоренко, В. А. Чабаненка та інших українських дослідників.

У межах морфологічної класифікації виділяють два типи антонімів: одночастиномовні та міжчастиномовні. Не всі дослідники вважають за доцільне виокремлення останнього типу. За визначенням А. П. Грищенка, «антонімами називаються слова, які належать до однієї й тієї ж частини мови і мають протилежні значення...» [2, с. 121].

У тексті, зазвичай, протиставляються слова однієї частини мови. Така антонімія називається одночастиномовною. Вона є типовим, найуживанішим, найбільш розповсюдженим засобом позначення протилежних процесів, предметів, властивостей тощо об'єктивної реальності. Унаслідок типовості й широкого розповсюдження, вона представлена в науці як єдиний засіб вираження протилежності значень у лексиці. Саме цій антонімії присвячені спеціальні праці, у яких досліджуються властивості, відношення, функції антонімічних одиниць. Тільки одночастиномовну антонімію включають словники антонімів. До цього типу найчастіше звертається В. Шинкарук у своїх поетичних творах. Автор вживає іменникові антоніми (*темрява – світло*: «Ніч подивилась В очі мої І злякалась Розлитої в них Темряви. Чи запалить хтось В очах моїх Світло?» (ПД, с. 51); *будень – свято*: «Життя – частіше будні, рідше – свято» (КДО, с. 99)) та дієслівні (*сміятися – плакати*: «То сміюсь, то часом плачу, Вірю в долю і в удачу, А життя дає на здачу Стільки болю і розлук...» (КДО, с. 58); *видихати – вдихати*: «Ти була, наче друге «я», І не змити мені вину, Видихаю твоє ім'я, А вдихаю самотину» (ПД, с. 34)) антонімічні пари, рідше – прикметникові (*чистий – брудний, ситий – голодний*: «Заздрість ніколи не стане чистою, Бути судилось їй вічно брудною, Заздрість ніколи не буде ситою, Завжди голодною й завжди злою»

(ПР, с. 151)) та прислівникові (вранці – ввечері: «Вони згасають вранці, на зорі І спати йдуть, забувши про турботи. Удень завжди сплять міцно ліхтарі Бо ввечері їм знову на роботу...» (ПД, с. 38)), а також числівникові (сто – один: «Там досі небом пахне сніг, Злітає місяць до вікна, Виходить звіти сто доріг, Та не вертає ні одна» (ПД, с. 7)), займенникові (той – цей: «Той – слабкий, а цей – міцний, мов криця, У того повно слів, а в цього – справ...» (КДО, с. 31)) та прийменникові (від – до: «Все життя я іду від себе – до тебе, Наче квіти, несучи про повернення звістку...» (КДО, с. 12)).

У творах В. Шинкарука натрапляємо не тільки на протиставлення окремого слова слову. Наявні також випадки протиставлення слова парі слів або словосполученням. Яскравим прикладом цього явища є уривок із поезії «Заздрість», де автор протиставляє слову «добрий» відразу два слова-синоніми, і кожне з них ми можемо розглядати як антонім до першого (добрий – лукавий, злопам'ятний: «Заздрість ніколи не буде доброю, Тільки злопам'ятною і лукавою, Ходить по світу з дірною торбою В парі з брехнею й з ножем за халвою» (ПР, с. 151)).

В аналізованих творах можна знайти антонімічні відношення між словом та словосполученням (поєднання дієслова та іменника синтаксичним зв'язком керування): *махати крилами – не летіти*: «Все більше старості ознак, І вже в час грому і дощу Я, наче той старий вітряк, – Махаю крилами, та не лечу» (КДО, с. 8).

Як видно з наведених вище прикладів, В. Шинкарук широко й уміло користується всіма структурними можливостями антонімії.

Зупинимося на такому мовному явищі як синонімічна антонімія, яка характерна для творчості поета. Візьмемо для прикладу антонімічну пару *радість – сум*. Автор уміло використовує протиставлення, замінюючи один із членів синонімом. У його віршах знаходимо такі варіанти: *радість – сум*, *радість – біль*: «Ні, я не сумую, ні. Тільки за щастя щиро дякую долі. Ну хто сказав, що це – мої пісні? Це – радості мої і болі» (КДО, с. 101); *радість – журба*: «Хай спливають за днями дні У тривозі і у напрузі, Хай лиш в радості, а не в журбі Пізнаються друзі» (КДО, с. 75); *радість – печаль*: «Я в гості покличу радість, А печаль – приблизить сама» (КДО, с. 67).

Наведені вище різні класи та типи антонімів відносять до так званої одночастиномовної антонімії.

Проте спостереження над мовою показують, що протиставлятися й утворювати протилежні значення можуть і слова різних частин мови. Наприклад: «Все для нього було *загадкою*, яку він намагався *розгадати*.» Міжчастиномовну антонімію дослідив і описав Є. М. Міллер у праці «Природа лексической и фразеологической антонимии» [3, с. 59-71]. Між частинами мови, що виділилися, і різними явищами об'єктивної дійсності існують складні відношення: одне й те ж явище може бути узагальнене в різних частинах мови й різні явища можуть бути узагальнені в одній й тій же частині мови. Наприклад, конкретна дія підводиться не тільки під поняття процесу, виражене в дієслові, але й під поняття предмета, виражене в іменнику: *бігати і біг, стрибати і стрибок*. Звідси випливає, що коли взяти два ряди слів, наприклад: *жар, жаркий і холод, холодний*, то разом вони будуть означати одну сутність – щось цілісне, як-от: температурне явище, конкретизоване позначенням протилежних полюсів – щодо високої й низької температури.

Учення про частини мови, що виникло й розвинулось раніше від вчення про антоніми, не могло не вплинути на формування стійких поглядів про форми антонімічних одиниць в теоретичному аспекті. Ці форми протиставляються в мові, і відповідно в словниках як одночастиномовні. Але саме тому, що мовлення є першоджерелом творення лексичного складу, не можна ігнорувати постійне вживання поряд із одночастиномовними міжчастиномовних антонімів.

У творах В. Шинкарука цей тип антонімії також наявний. Наприклад: *літати – безкрилий*: «*Той літав, а тепер – безкрилий*» (КДО, с. 9). Антонімічна пара виражена дієсловом та прикметником.

Дослідження антонімів із морфологічного боку дозволяє стверджувати, що найчастіше автор уживає іменникові та дієслівні антонімічні пари. Рідше знаходимо прикметникові та прислівникові антонімічні пари. Трапляється антонімія серед прийменників та займенників. Для творчості В. Шинкарука характерне явище синонімічної антонімії. У творах митця знаходимо приклади міжчастиномовної антонімії. Хоча не всі вчені виділяють цей клас, але, на наш погляд, слушно розглядати антоніми не лише як слова однієї частини мови, а й різних. Уживання міжчастиномовної антонімії поетом ще раз доводить доцільність її існування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М. П. Лексична сполучуваність і антонімія // Мовознавство. – 1979. – № 5. – С. 28-37.
2. Грищенко А. П. Сучасна українська мова. – К.: Вища школа, 1993. – 366 с.
3. Миллер Е. Н. Природа лексической и фразеологической антонимии. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1990. С. 59-71.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

КДО	Шинкарук В. Ф. Колискова для осені. Поезії, тексти для пісень. – Житомир: «Полісся», 2009. – 124 с.
ПД	Шинкарук В. Ф. Перелітні дощі. – Житомир: Бібліотека журналу «Авжеж!». – Ч. 23. – 1999. – 68 с.
ПР	Шинкарук В. Ф. Перехрестя розлук: Збірка поезії і авторські пісні. – Житомир: «Волинь», 2004. – 172 с.